

Jonathan Franzen
ČISTOST

prevedla Polona Glavan

Kot avtor še posebej veliko dolgujem Anne Rubesame in Kathy Chetkovich, pa Thomasu Brussigu, Faye Crosby, Ruth Alipaz Cuqui, Hecu Davisu, Liz Day, Ricku Eggerju, Stevu Engelbergu, Ericu Franznu, Wielandu Freundu, Jonathanu Galassiju, Bennettu Hennesseyju, Alanu Jonesu, Dannyju Kaplanu, Davidu Meansu, Gabrielu Packardu, Ericu Schlosserju, Lorinu Steinu in Nell Zink, ki so mi bili v pomoč pri tej knjigi.

za Elisabeth Robinson

... Die stets das Böse will und stets das Gute schafft

Purity v Oaklandu

Ponedeljek

»O, mucica, tako sem vesela, da slišim tvoj glas,« je rekla dekletova mama po telefonu. »Telo me spet izdaja. Včasih mislim, da moje življenje ni nič drugega kot en sam dolg proces izdaje telesa.«

»Ne velja to za vsako življenje?« je rekla Pip, dekle. Navadila se je klicati mamu sredi odmora za malico pri podjetju Renewable Solutions. Ob tem je malo pozabila na občutek, da ni primerna za to službo, da ima službo, za katero ne bi bil nihče primeren, ali da pač ni primerna za nikakršno službo, in potem, po dvajsetih minutah, je lahko odkrito rekla, da mora nazaj na delo.

»Leva veka se mi poveša,« je razložila mama. »Kot bi na njej viselo nekaj, kar jo vleče navzdol, majčkена ribiška utež ali nekaj takega.«

»Prav ta hip?«

»Neha in spet začne. Sprašujem se, ali ni mogoče Bellova paraliza.«

»Karkoli že je Bellova paraliza, sem prepričana, da je nimaš.«

»Če sploh ne veš, kaj to je, mucica, kako si lahko tako prepričana?«

»Ne vem – ker nisi imela Gravesove bolezni? Hipertiroidizma? Melanoma?«

Saj ne, da bi se Pip zdelo dobro, da se norčuje iz mame. A vse besede, ki sta si jih izmenjali, so bile okužene z moralnim tveganjem, kar je bil uporaben izraz, ki se ga je naučila na kolidžu, pri ekonomiji. V mamini ekonomiji je bila prevelika banka, da bi

lahko propadla, preveč nepogrešljiva delavka, da bi jo lahko odpustili zaradi grdega obnašanja. Težavne starše so imeli tudi nekateri od njenih oaklandskih prijateljev, a jim je kljub temu uspelo vsak dan govoriti z njimi, ne da bi pri tem prihajala na dan neprimerna čudaštva, saj so imeli tudi najtežavnejši v življenju še kaj več kot le edinega potomca. Pipina mama pa ni imela drugega kot Pip.

»No, po mojem danes ne morem v službo,« je rekla mama. »Moje Prizadevanje je edino, zaradi česar lahko v službi sploh preživim, s Prizadevanjem pa si ne morem pomagati, če mi veko vleče navzdol nevidna ribiška utež.«

»Mami, ne moreš spet zahtevati bolniške. Niti julija še nismo. Kaj pa, če res dobiš gripo ali kaj takega?«

»Vmes pa se vsi sprašujejo, kako jim lahko hrano v vrečke spravlja ta starka, ki ji pol obraza visi na ramo. Pojma nimaš, kako ti zavidam ograjeni predelk. Tako nevidna si tam.«

»Ne olepšujva predelka,« je rekla Pip.

»To je pri telesih najhujše. Tako *vidna* so, tako *vidna*.«

Čeprav je bila Pipina mama kronično depresivna, pa ni bila nora. Že več kot deset let je vztrajala v službi blagajničarke v družbeni trgovini New Leaf v Feltonu, in ko se je Pip odrekla lastnemu razmišljanju in se podredila maminemu, ji je bilo popolnoma jasno vse, kar je povedala. Edini okras na sivi površini njene pregrade je bila avtomobilska nalepka VSAJ VOJNA PROTI OKOLJU NAM GRE DOBRO OD ROK. Njeni sodelavci so imeli polne predelke fo-

tografij in izrezkov, Pip pa je razumela privlačnost nevidnosti. Pričakovala je tudi, da jo bodo vsak čas odpustili, zato se ni imelo smisla udomačevati.

»Si kaj razmišljala o tem, kako hočeš nepraznovati nerajstni dan?« je vprašala mamo.

»Po pravici povedano bi rada ves dan ostala v postelji z odejo čez glavo. Ne potrebujem nerajstnega dneva, da me spomni, da se staram. To zelo dobro počne že moja veča.«

»Lahko ti spečem torto, potem pa pridem k tebi, da jo pojeva. Slišati si nekako bolj depresivna kot po navadi.«

»Ko vidim tebe, nisem depresivna.«

»Ha, škoda, da ne obstajam v obliki tablet. Bi prenesla torto, narejeno s stevio?«

»Ne vem. Stevia mi nekam čudno zmede kemijsko v ustih. Po mojih izkušnjah brbončic ne moreš preslepiti.«

»Tudi sladkor pušča okus,« je rekla Pip, čeprav je vedela, da se nima smisla prepirati.

»Sladkor pušča *kisel* okus, s katerim brbončice nimajo težav, ker so narejene tako, da ugotavljajo kislost, ne da bi o tem premlevali. Brbončicam ni treba pet ur ugotavljati, da se dogaja nekaj nenavadnega, nenavadnega! In prav to se je zgodilo meni, ko sem edinkrat spila nekaj s stevio.«

»Saj pravim, da kislost ne traja dolgo.«

»Če se brbončice še pet ur po tistem, ko si spil oslajeno pijačo, odzivajo nenavadno, je nekaj hudo narobe. Veš, da se ti, če samo enkrat kadiš kristalni

metamfetamin, celotna kemija v možganih spremeni za vse življenje? Takšen okus ima zame stevia.«

»Saj ne, da ta hip puham oblake metamfetamina, če si to hotela reči.«

»Pravim, da ne potrebujem torte.«

»Ne, kakšne drugačne torte se bom domislila. Oprosti, ker sem predlagala tako, ki je zate strupena.«

»Nisem rekla, da je strupena. Samo to je, da stevia čudno –«

»Zmede kemijo v tvojih ustih, ja.«

»Mucica, pojedla bom katerokoli torto, ki mi jo prineseš, od prečiščenega sladkorja me ne bo konec, nisem te hotela jeziti. Ljubica, prosim.«

Noben telefonski klic ni bil popoln, dokler nista druga druge spravili v obup. Po Pipinem mnenju je bila težava – bistvo hibe, s katero je živela, domnevni vzrok njene nezmožnosti, da bi karkoli počela učinkovito – v tem, da je imela svojo mamo rada. Jo pomilovala, trpela z njo, občutila toplino ob zvoku njenega glasu, čutila nekakšno nelagodno nesporno privlačnost do njenega telesa, bila v skrbeh celo za njeno ustno kemijo, ji želela več sreče, je ni marala razburjati, čutila naklonjenost do nje. To je bila ogromna granitna kocka v središču njenega življenja, vir vse jeze in sarkazma, ki ga ni stresala le nad mamo, ampak zadnje čase tudi nad manj primernimi tarčami, kar ji je vse bolj škodilo. Kadar se je Pip razjezila, se v resnici ni na mamo, ampak na granitno kocko.

Osem ali devet let ji je bilo, ko ji je prišlo na misel vprašanje, zakaj je njen rojstni dan edini, ki ga praznujeta v svoji mali koči v sekvojinem gozdu blizu

Feltona. Mama je odvrnila, da nima rojstnega dneva; edini, ki se ji zdi pomemben, je Pipin. Pip pa jo je tako dolgo prosjačila, da je privolila, da bo praznovala poletni solsticij s torto, ki ji bosta rekli nerojstnodnevna. Ob tem se je sprožilo vprašanje mamine starosti, ki je ni hotela izdati; z nasmehom, ki se poda h koanom, je rekla le: »Dovolj sem stara, da bi bila lahko tvoja mama.«

»Ne, ampak koliko si stara *v resnici*?«

»V roke me poglej,« je rekla mama. »Če boš vabila, boš lahko po rokah ugotovila, koliko je stara ženska.«

In tako je Pip – zdelo se je, da prvič – pogledala mamino roko. Koža na hrbtni strani ni bila rožnata in neprosojna kot njena. Bilo je, kot bi se kosti in žile prebijale na površino; kot bi bila koža voda, ki odteka, pri tem pa razgalja oblike na dnu. Čeprav je imela lase goste in zelo dolge, so bili med njimi prameni, ki so delovali suho, kožo na spodnjem delu vratu pa je imela kot breskev, ki je zorela kak dan predolgo. Tisto noč je Pip budna ležala v postelji in skrbelo jo je, da bi lahko mama kmalu umrla. Prvič jo je obšla slutnja o granitni kocki.

Od takrat si je vroče želela, da bi imela mama ob sebi kakega moškega ali pa preprosto kogarkoli, ki bi jo ljubil. V vseh teh letih so bili med morebitnimi kandidati njuna soseda Linda, ki je bila prav tako samohranilka in je prav tako preučevala sanskrt, pa New Leafov mesar Ernie, ki je bil prav tako vegan, pa pediaterinja Vanessa Tong, ki je svojo močno zareskanost v Pipino mamino izkazovala tako, da jo

je skušala navdušiti za opazovanje ptic, pa hišnik Sonny z mogočno brado, ki je tudi najmanjša vzdrževalna dela izkoristil za razpravo o prastarih načinih življenja Indijancev. Vse te dobrosrčne pojave iz doline reke San Lorenzo so v Pipini mami uzrle to, kar je v zgodnjih najstniških letih videla tudi Pip in na kar je bila ponosna: nepopisno veličino. Ni ti bilo treba pisati, da bi bil pesnik, ni ti bilo treba ustvarjati, da bi bil umetnik. Duhovno Prizadevanje njene mame je bilo že samo po sebi nekakšna umetnost — umetnost nevidnosti. V koči nista imeli nikoli televizije, pa tudi ne računalnika, dokler ni Pip dopolnila dvanajst let; za mamo je bil glavni vir novic *Santa Cruz Sentinel*, ki ga je brala zato, ker ji je vsak dan nudil malce užitka v zgroženosti nad svetom. V dolini to samo po sebi ni bilo tako nenavadno. Težava je bila v tem, da je Pipina mama sama izžarevala nekakšno zadržano prepričanje o svoji veličini, ali pa se vsaj obnašala, kot da je bila nekoč velika, v preteklosti, v kateri Pip še ni bilo in pogovor o kateri je odločno zavračala. Ni bila samo užaljena, ampak že kar ponižana, ko je sosedka Linda svojega zaostalega sina Damiana, ki se je podil za žabami, primerjala z njeno enkratno in popolno Pip. Predstavljala si je, da bi bil mesar pobit do konca življenja, če bi mu povedala, da ji smrdi po mesu, tudi kadar se stušira; padala je v obup, ko se je izmikala povabilom Vanesse Tong, namesto da bi preprosto priznala, da se boji ptic; in kadar je na njuno dvorišče zavil Sonnyjev kombi, je poslala odpret Pip, sama pa je skozi zadnja vrata pobegnila med sekvoje. Razkošje nemogoče izbirčnosti ji je

omogočala Pip. Znova in znova je jasno ponavljala: Pip je bila edini človek, s katerim je bila zadovoljna, edini človek, ki ga je *sama* ljubila.

Ko je Pip prišla v puberteto, je vse to seveda postalo vir žgoče zadrege. Takrat pa je bila s sovraštvom in kaznovanjem mame že tako zaposlena, da ni ugotovila, kako mama s svojo nepraktičnostjo ogroža njene življenjske možnosti. Nikogar ni imela, da bi ji povedal, da morda ni najbolje diplomirati s 130.000 dolarji študentskega dolga, če želi na svetu delati dobro. Nihče je ni posvaril, da med pogovorom z Igorjem, vodjem oddelka za terensko delo s strankami pri Renewable Solutions, ne sme biti pozorna na »trideset ali štirideset tisoč dolarjev« provizij, ki naj bi jih po njegovih predvidevanjih zaslužila že v prvem letu, ampak na osnovno plačo 21.000 dolarjev, ki jo je ponujal, ali na to, da je tako prepričljiv prodajalec, kot je Igor, morda dobro izurjen tudi za prodajanje ušivih služb nič hudega slutečim enaindvajsetletnicam.

»Glede vikenda,« je trdo rekla Pip. »Moram te posvariti, da bi se rada pogovorila o nečem, o čemer se nerada pogovarjaš.«

Mama se je na kratko zasmejala, kar naj bi delovalo prikupno, kazalo na nemoč. »S tabo se nerada pogovarjam samo o enem.«

»No, jaz pa se hočem pogovarjati prav o tem. Samo da boš vedela.«

Mama na to ni rekla nič. Doli v Feltonu se je najbrž že razkadila megla, megla, za katero je bilo mami vsak dan žal, saj je razkrila svetel svet, ki mu raje ne bi pripadala. Svoje Prizadevanje je najbolje izvajala v

varnem okrilju sivega jutra. Zdaj je tam najbrž sonce, vse zeleno in zlato od prelivanja skozi drobne iglice sekvoj, poletna vročina, ki se krade skozi zamrežena okna verande čez posteljo, ki si jo je Pip prisvojila kot najstnica s potrebo po zasebnosti, mamu pa poslala na zločljivo posteljo v glavni sobi, dokler ni odšla študirat in jo je spet dobila mama. Ta hip je bila najbrž na postelji, kjer je vadila svoje Prizadevanje. V tem primeru ne bo spregovorila, dokler je ne nagovori ona; vsa je bila zatopljena v dihanje.

»To ni nič osebnega,« je rekla Pip. »Nikamor ne grem. Potrebujem pa denar, in ti ga nimaš in jaz tudi ne, in domislil se lahko samo enega naslova, kjer ga lahko dobim. Samo en človek je, ki mi je vsaj teoretično *dolžan*. Torej se bova pogovorili o tem.«

»Mucica,« je žalostno rekla mama, »saj veš, da tega ne bom storila. Žal mi je, da potrebuješ denar, ampak tu ne gre za to, kaj mi je všeč ali ne. Gre za to, kaj lahko in česa ne. In tega ne morem, tako da se bova morali zate domisliti česa drugega.«

Pip se je namrščila. Vsake toliko je začutila potrebo, da bi se uprla v prisilni jopič okoliščin, v katerem se je znašla pred dvema letoma, in ugotovila, ali so rokavi morda že kaj popustili. In vsakič je spoznala, da je zavezan prav tako tesno kot prej. Še vedno je imela za 130.000 dolarjev dolg, še vedno je bila svoji mami edina tolažba. Kar težko je bilo verjeti, kako nemudoma in popolnoma se je ujela v past v trenutku, ko so se končala štiri leta njene svobode na kolidžu; ob tem bi padla v depresijo, če bi si depresijo lahko privoščila.

»Prav, zdaj bom odložila,« je rekla v telefon. »Pripravi se za službo. Oko te najbrž muči samo zato, ker ne spiš dovolj. Včasih se dogaja tudi meni, kadar ne spim.«

»Res?« je navdušeno rekla mama. »Tudi tebi se to dogaja?«

Čeprav je Pip vedela, da se bo klic zaradi tega podaljšal in se bo razprava morda razširila na genetsko dedne bolezni, od nje pa zagotovo zahtevala kup drobnih laži, je sklenila, da bo za mamino boljše, če razmišlja o nespečnosti kot pa o Bellovi paralizi, pa čeprav le zato, ker proti nespečnosti dejansko obstajajo zdravila, kar je Pip brez haska poudarjala že leta. Razpletlo pa se je tako, da je Pip, ko je Igor ob 13:22 pomolil glavo v njen predelek, še vedno telefonirala.

»Mami, oprosti, zdajle moram iti, adijo,« je rekla in odložila.

Igor je strmel vanjo. Bil je Rus svetlih las in z brado, ki je vabila k božanju, nepošteno čeden, in edini razlog, ki se ga je Pip lahko domislila za to, da je še ni odpustil, je bil ta, da je užival ob misli, kako bi jo porival, vseeno pa je bila prepričana, da bi bila, če bi kdaj prišlo do tega, v hipu ponižana, saj ni bil le čeden, ampak je dobival tudi dokaj čedno plačo, medtem ko je bila ona dekle, ki ni imelo drugega kot težave. Prepričana je bila, da tudi on to ve.

»Oprosti,« mu je rekla. »Oprosti, da sem prekoračila čas za sedem minut. Moja mama je imela zdravstvene težave.« Razmislila je o tem. »Pravzaprav pozabi, ni mi žal. Kakšne pa so možnosti, da v katerikoli sedmih minutah dobim pozitiven odgovor?«

»Sem bil videti posebej kritičen?« je rekel Igor in utripnil s trepalnicami.

»No, zakaj pa vtikaš glavo sem? Zakaj strmiš vame?«

»Pomislil sem, da bi se morda šla dvajset vprašanj.«

»Bi rekla, da ne.«

»Ti skušaj uganiti, kaj bi rad od tebe, jaz pa se bom v odgovorih omejil na nedolžni da ali ne. Naj bo vse črno na belem: samo da-ji, samo ne-ji.«

»Bi rad, da te tožim zaradi spolnega nadlegovanja?«

Igor se je zasmejal, navdušen nad samim sabo.

»Odgovor je ne! Ostane ti še devetnajst vprašanj.«

»Glede tožbe se ne hecam. Imam prijateljico, ki je študirala pravo in pravi, da je dovolj, že če ustvarjaš tako vzdušje.«

»To pa ni vprašanje.«

»Kako naj ti dopovem, da se mi tole ne zdi niti najmanj smešno?«

»Samo vprašanja za da ali ne, prosim.«

»Jezus Kristus. Pojdi stran.«

»Bi se raje pogovarjala o svoji majski uspešnosti?«

»Pojdi stran! Saj grem takoj telefonirat.«

Ko je Igor odšel, je v računalniku odprla seznam telefonskih števil, ga z odporom ošinila in spet zaprla. V dvaindvajsetih mesecih, kar je delala pri Renewable Solutions, ji je samo štiri mesece uspelo biti predzadnja, in ne zadnja na tabli, kjer so seštevali »terenske točke« nje in sodelavcev. Morda ni bilo nakučje, da je tudi ob pogledu v ogledalo v približno štirih od dvaindvajsetih primerov zagledala čedno bitje namesto pojave, ki bi lahko veljala za čedno, če

to ne bi bila ona, ker pa je bila, pač ni. Vsekakor je po mami podedovala nekaj težav v odnosu do telesa, a se je lahko oprla vsaj na trdne dokaze svojih izkušenj s fanti. Mnoge je precej privlačila, le redki pa na koncu niso pomislili, da je bilo nekaj narobe. Igor je temu že dve leti skušal priti do dna. Kar naprej jo je preučeval tako, kot se je sama preučevala v ogledalu: »Včeraj je bila videti dobro, vendar pa ...«

Pip je nekje na kolidžu – njen um je bil kot statično naelektren balon, ki je privlačil naključne ideje, ko so lebdele mimo – pobrala idejo, da je višek civiliziranosti preživeti nedeljsko dopoldne med branjem papirnate nedeljske izdaje *New York Timesa* v kavarni. To je postal njen vsakotedenski obred in ne glede na to, od kod je ta ideja prišla, se je ob nedeljah dopoldne v resnici počutila najbolj civilizirano. Ne glede na to, kako pozno v noč je zunaj popivala, je ob osmih zjutraj kupila *New York Times*, ga odnesla v Peetovo kavarno, naročila kolaček in dvojni kapučino, zasedla svojo najljubšo mizo v kotu in za nekaj ur z veseljem pozabila nase.

Prejšnjo zimo je pri Peetu opazila čednega, suhljatega fanta, ki je izvajal enak nedeljski obred. Že čez nekaj tednov je, namesto da bi brala novice, razmišljala, kakšna se zdi fantu, kadar bere, in ali naj dvigne pogled in ujame njegovega, dokler ni končno postalo jasno, da bo morala zamenjati kavarno ali pa spregovoriti z njim. Ko je naslednjič ujela njegov pogled, je poskusila z vablјivim nagibom glave, ki se je zdel tako neroden in naštudiran, da je bila šokirana, kako hitro je učinkoval. Fant je prišel naravnost

k njej in drzno predlagal, da bi si, ker sta vsak teden tu ob istem času, lahko začela deliti časopis in tako rešila kako drevo.

»Kaj pa, če oba hočeva isto rubriko?« je malce narsršeno rekla Pip.

»Ti si bila tu pred mano,« je rekel fant, »zato lahko izbiraš prva.« Nato je potožil, da imata njegova starša v mestu College Station v Teksasu razsipno navado, da kupujeta po dva izvoda *Sunday Timesa* in se izogneta pričkanju zaradi rubrik.

Pip je, kot kak pes, ki pozna le svoje ime in pet preprostih besed v človeškem jeziku, slišala samo to, da fant prihaja iz normalne dvostarševske družine, ki ima denarja na pretek. »Ampak to je pravzaprav edini čas, ki ga imam zase v celem tednu,« je rekla.

»Oprosti,« je rekel fant in se odmaknil. »Videti je bilo pač, kot da bi rada nekaj rekla.«

Pip ni vedela, kako bi se izognila sovražni nastrojenosti do vrstnikov, ki so se zanimali zanjo. Delno je bilo tako zato, ker je bila njena mama edini človek na svetu, ki mu je zaupala. Iz izkušenj v srednji šoli in na faksu se je že naučila, da bolj ko je kak fant prijeten, bolj boleče je za oba, ko ugotovi, da je veliko bolj zmedena, kot bi lahko sklepali po njeni simpatičnosti. Ni pa se še naučila ne želei si, naj bo nekdo prijazen do nje. Neprijazni fantje so to še posebej dobro začutili in izkoriščali. Tako ni mogla zaupati niti prijaznim niti neprijaznim, poleg tega pa enih od drugih ni znala prav dobro ločiti, dokler ni z njimi pristala v postelji.